KUR'AN'DA ZAMAN

Zaman Algısı, Modern Fizik ve İlahi Bilgi Üzerine Bir Sohbet

Bir konuşma dizisinden düzenlenmiş kitap

2026

Okuma Notu

Bu kitap, Kur'an-ı Kerim'de zaman kavramı üzerine yapılan bir sohbetin düzenlenmiş ve derinleştirilmiş biçimidir. Metin, tefsir kitabı veya bilimsel kanıt iddiası taşımaz; ayetlere ilişkin açıklamalar, metnin doğrudan anlamı ile modern fizik ve felsefe arasında kurulan düşünsel benzetmeleri birbirinden ayırmaya çalışır.

Önemli ayrım

Kur'an'daki zaman anlatıları modern görelilik teorisinin denklemleri değildir. Einstein fiziğiyle kurulan bağlantılar, benzerlik ve düşünce deneyi düzeyindedir; ayetlerin doğrudan bilimsel açıklaması olarak sunulmamıştır.

Ayet referansları, konuşmada geçen sure ve ayet numaralarıyla verilmiştir. Resmi veya belirli bir mealin uzun alıntıları yerine, anlamı özetleyen açıklamalar kullanılmıştır.

İçindekiler

1. Zaman Kavramına Kur'an'dan Bakış
2. Kur'an'da Zaman Yolculuğu Var mı?
3. Ashab-ı Kehf: Uzun Süre, Kısa Tecrübe
4. Bakara 2:259: Yüz Yıl ve Bir Gün Hissi
5. İlahi Ölçek: Bin Yıl ve Elli Bin Yıl
6. Modern Fizikle Karşılaştırma
7. Zaman ile Bilinç Arasındaki Ayrım
8. Geçmiş, Şimdi ve Gelecek Ne Kadar Mutlak?
9. İlahi Bilgi, Kader ve Özgür İrade
10. Zaman Yaratılmışsa 'Önce' Ne Demektir?
11. Sonuç: Zamanın İçinden Bakan İnsan
Ek: Konuşmada Geçen Başlıca Ayetler

1. Zaman Kavramına Kur'an'dan Bakış

Soru: Kur'an-ı Kerim'de zaman kavramı ile ilgili ayetler hangileri?

Kur'an'da zaman tek bir kelimeyle ele alınmaz. Asr, dehr, yevm, saat, ecel, gece-gündüz, ay ve yıl gibi kavramlar farklı bağlamlarda kullanılır. Bu çeşitlilik, zamanın yalnızca kronolojik bir ölçü değil; insan ömrü, tarih, kıyamet, sorumluluk ve kozmik düzenle ilgili bir kavram olarak işlendiğini gösterir.

Asr Suresi (103:1-3), zamanın ve insan ömrünün değerini öne çıkarır. İnsan Suresi 76:1, insanın henüz anılan bir varlık olmadığı uzun bir zaman dilimini hatırlatır. A'raf 7:34, toplumların ve insanların 'ecel' kavramıyla sınırlandırılmış bir süre içinde bulunduğunu vurgular.

Bakara 2:189 ve İsra 17:12 ise zamanın ölçülmesiyle ilgilidir: hilaller, gece ve gündüz, yılların ve hesabın belirlenmesinde işlev görür. Böylece Kur'an'da zaman hem varoluşsal hem de ölçülebilir bir gerçeklik olarak karşımıza çıkar.

Ana fikir

İnsanın zamanı ölçmesi mümkündür; fakat insanın ölçtüğü zamanın bütün varoluş için tek ve mutlak ölçek olduğu söylenmez.

2. Kur'an'da Zaman Yolculuğu Var mı?

Soru: Zaman yolculuğu hakkında herhangi bir ayet var mı?

Kur'an'da, bir insanın bilinçli biçimde geçmişe veya geleceğe gidip geri dönmesini anlatan açık bir 'zaman yolculuğu' öğretisi yoktur. Buna karşılık, kişinin yaşadığı süre ile dış dünyada geçen sürenin çok farklı göründüğü anlatılar vardır.

Özellikle Kehf 18:9-26 ve Bakara 2:259 bu açıdan dikkat çekicidir. Her iki anlatıda da çok uzun bir dış zaman ile çok kısa hissedilen öznel süre arasında çarpıcı bir fark bulunur. İsra 17:1'deki gece yolculuğu olağanüstü bir yolculuktur; ancak ayet onu zaman yolculuğu olarak tanımlamaz.

Bu nedenle en güvenli ifade şudur: Kur'an'da modern anlamda zaman makinesi veya geçmişe yolculuk teorisi yoktur; fakat insanın zaman algısının alışılmış deneyimden radikal biçimde farklılaşabildiği anlatılar vardır.

3. Ashab-ı Kehf: Uzun Süre, Kısa Tecrübe

Soru: Ashab-ı Kehf anlatısını zaman açısından nasıl yorumlayabiliriz?

Kehf Suresi'nde mağaradaki gençlerin çok uzun süre kaldıkları, uyandıklarında ise bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldıklarını düşündükleri anlatılır. Kehf 18:25'te süre üç yüz yıl ve buna dokuz yıl daha eklenmesi şeklinde ifade edilir.

Burada iki zaman düzeyi belirginleşir: dış dünyada ölçülen süre ve kişinin bilinçli olarak tecrübe ettiği süre. Dış dünyada nesiller değişirken, gençlerin öznel deneyiminde büyük bir zaman aralığı oluşmamıştır.

> *Zamanın geçmesi ile zamanın tecrübe edilmesi aynı şey değildir.*

Bu anlatıyı modern fizikteki zaman genişlemesiyle karşılaştırmak mümkündür; fakat metin yüksek hızdan, güçlü kütleçekim alanından veya relativistik bir mekanizmadan söz etmez. Bu yüzden benzerlik, sonuç düzeyindedir: dışarıdaki uzun süre ile kişinin kısa süre deneyimi. Mekanizma düzeyinde bir eşitlik yoktur.

4. Bakara 2:259: Yüz Yıl ve Bir Gün Hissi

Soru: Yüz yıl geçtiği halde bir gün geçmiş gibi hissedilmesi ne anlatıyor?

Bakara 2:259'da bir kişinin yüz yıl sonra diriltildiği ve kendisine ne kadar kaldığı sorulduğunda bir gün ya da günün bir kısmı kadar kaldığını düşündüğü anlatılır. Ayetin bağlamı diriliş kudretidir; fiziksel bir zaman yolculuğu deneyi değildir.

Bununla birlikte, zaman felsefesi açısından güçlü bir soru doğurur: Eğer bilinçli tecrübe kesilirse, özne açısından 'geçen süre' ne anlama gelir? Dışarıdan yüz yıl geçmiş olabilir; fakat kişinin iç deneyiminde bu yüz yılın ardışık anları yaşanmamıştır.

Bu düşünce ölüm ve diriliş tartışmasına da kapı açar. Bir insan ölüm ile yeniden diriliş arasındaki süreyi bilinçli olarak yaşamıyorsa, çok uzun kozmik bir dönem öznel deneyimde son derece kısa görünebilir. Bu, ayetin kesin mekanizması değildir; fakat anlatının düşündürdüğü felsefi imkânlardan biridir.

5. İlahi Ölçek: Bin Yıl ve Elli Bin Yıl

Hac 22:47'de Rabbin katındaki bir günün insanların saydığı bin yıl gibi olduğu belirtilir. Secde 32:5'te yine bin yıllık bir ölçü, Me'aric 70:4'te ise elli bin yıllık bir gün ifadesi yer alır.

Bu ifadeleri sabit bir 'ilahi zaman dönüşüm formülü' olarak okumak sorunludur. Bin yıl ve elli bin yıl ifadeleri farklı bağlamlarda geçer. Daha sağlam yorum, insanın gün-yıl hesabının ilahi tasarrufu sınırlandıran tek ölçü olmadığını kabul etmektir.

Dikkat

Burada amaç '1 ilahi gün = X dünya yılı' şeklinde fiziksel bir sabit üretmek değildir. Ayetler, insan zaman ölçeğinin nihai ve evrensel ölçü olmadığını düşündürür.

Bu çerçevede zaman yalnızca kronometreyle ölçülen bir büyüklük olmaktan çıkar; insanın varlık içindeki konumunun sınırlılığını gösteren bir kavrama dönüşür.

6. Modern Fizikle Karşılaştırma

Soru: Bu ayetleri Einstein'ın görelilik teorisiyle ilişkilendirebilir miyiz?

Modern fizikte özel ve genel görelilik, zamanın tüm gözlemciler için aynı hızda ilerleyen mutlak bir arka plan olmadığını gösterir. Göreli hareket ve kütleçekim, saatlerin ölçtüğü süreleri etkileyebilir. Bu, klasik 'evrensel saat' sezgisini değiştirir.

Kur'an'daki uzun dış süre-kısa öznel süre anlatıları bu açıdan göreliliği çağrıştırabilir. Fakat Kur'an ayetleri Lorentz faktörü, ışık hızı, uzay-zaman metriği veya kütleçekimsel zaman genişlemesi gibi fiziksel mekanizmalar sunmaz.

Dolayısıyla 'Kur'an görelilik teorisini bilimsel olarak açıkladı' demek metnin söylediğinden daha fazlasını iddia eder. Daha dengeli ifade şudur: Kur'an'daki bazı zaman anlatıları, modern fiziğin mutlak olmayan zaman fikriyle yan yana düşünüldüğünde dikkat çekici felsefi benzerlikler oluşturur.

> *Biri fiziksel teori, diğeri teolojik ve varoluşsal anlatıdır; eşitlemek yerine karşılaştırmak daha sağlıklıdır.*

7. Zaman ile Bilinç Arasındaki Ayrım

Sohbet derinleştikçe merkezdeki soru değişir: 'Zaman ne kadar geçti?' sorusundan 'Zamanı kim ve nasıl tecrübe ediyor?' sorusuna geçeriz.

İnsan bilinci olayları ardışık yaşar. Hafıza geçmişi taşır, beklenti geleceği kurar, algı ise yalnızca dar bir şimdi aralığına erişir. Bu nedenle zaman bize kesintisiz akan bir nehir gibi görünür.

Fakat uyku, bilinç kaybı ve ölüm gibi durumlar zaman deneyiminin süreyle birebir örtüşmediğini düşündürür. Saatler dışarıda işlemeye devam ederken, öznenin iç dünyasında o sürenin ardışık yaşantısı olmayabilir.

Kehf ve Bakara anlatıları bu ayrımı dramatik biçimde görünür kılar: ölçülen zaman ile yaşanan zaman aynı değildir. Bu, 'zaman yalnızca bilinçtir' demek değildir; fakat insanın zaman hakkında bildiğinin büyük kısmının bilinç üzerinden erişildiğini hatırlatır.

8. Geçmiş, Şimdi ve Gelecek Ne Kadar Mutlak?

İnsan için geçmiş bitmiştir, gelecek henüz gelmemiştir ve yalnızca şimdi yaşanır. Fakat modern görelilikte bütün evrene uygulanabilecek tek ve mutlak bir 'şimdi' tanımlamak mümkün değildir. Uzak olayların eşzamanlılığı gözlemcinin hareket durumuna bağlı olabilir.

Felsefede bu durum farklı zaman ontolojilerine yol açar. Presentizm yalnızca şimdinin var olduğunu savunurken, eternalizm geçmiş, şimdi ve geleceği daha bütünsel bir uzay-zaman yapısının parçaları olarak düşünür. Fizik, bu felsefi yorumlardan birini tek başına zorunlu kılmaz.

Kur'an bu tartışmaların terminolojisini kullanmaz. Ancak insanın kendi zaman tecrübesini mutlaklaştırmaması gerektiğini düşündüren güçlü anlatılar sunar. Böylece 'şimdi' dediğimiz pencerenin, gerçekliğin tamamı olup olmadığı sorusu açık kalır.

9. İlahi Bilgi, Kader ve Özgür İrade

Soru: Allah geleceği biliyorsa özgür irade nasıl düşünülebilir?

İnsan bilgisi zamana bağlıdır: önce bilmez, sonra öğrenir. İlahi bilgi için aynı şemayı zorunlu kabul etmek, Allah'ı insanın zaman tecrübesi içine yerleştirmek anlamına gelebilir.

'Allah geleceği önceden bilir' cümlesindeki 'önceden' kelimesi bile insanın zamansal bakışına aittir. Klasik İslam düşüncesinde Allah'ın bilgisi, bizimki gibi olayların peşinden oluşan bir bilgi olarak düşünülmez.

Bununla birlikte, bilmek ile zorlamak aynı şey değildir. Bir olayın bilinmesi, tek başına o olayın iradeyi ortadan kaldıracak biçimde zorlandığı anlamına gelmez. Yine de kader ve özgür irade ilişkisi İslam kelamının en zor meselelerinden biridir ve farklı ekoller bunu farklı biçimlerde açıklamıştır.

Benzetmenin sınırı

Bir yolu yüksekten bütünüyle görmek, yolda yürüyenin adımlarına mekanik olarak neden olmak değildir. Bu benzetme ilahi bilgiyi açıklamaz; yalnızca 'bilmek' ile 'zorlamak' arasındaki farkı sezdirir.

10. Zaman Yaratılmışsa 'Önce' Ne Demektir?

En derin noktada soru şuna dönüşür: Eğer zaman yaratılmış düzenin bir parçasıysa, 'evren yaratılmadan önce ne vardı?' sorusundaki 'önce' kelimesi ne kadar anlamlıdır?

'Önce' ve 'sonra' zamansal ilişkilerdir. Eğer zamanın kendisi evrenle birlikte yaratılmışsa, zamanın başlangıcının 'öncesini' yine zaman kavramıyla sormak kategori hatasına dönüşebilir. Bu, modern kozmolojide de benzer biçimde tartışılan bir sorudur; fakat Kur'an bu konuda fiziksel bir model vermez.

Teolojik açıdan sonuç şudur: Allah'ı, evren başlamadan önce sonsuz bir süre boyunca bekleyen bir varlık gibi tasavvur etmek zorunlu değildir. Böyle bir tasavvur, zamanı Allah'tan daha temel bir çerçeve gibi düşünme riskini taşır.

> *Belki de 'Allah evrenden önce ne yapıyordu?' sorusundaki en büyük problem, 'önce' kelimesidir.*

11. Sonuç: Zamanın İçinden Bakan İnsan

Sohbetin başlangıcındaki soru basitti: Kur'an'da zamanla ilgili ayetler var mı? Derinleştikçe konu zaman yolculuğundan bilince, bilinçten modern fiziğe, oradan ilahi bilgiye ve varlığın yapısına uzandı.

Ortaya çıkan en güçlü ortak fikir şudur: İnsan zamanı içeriden yaşar ve bu yüzden gerçekliği parça parça görür. Geçmişi hatırlar, şimdiyi yaşar, geleceği bekler. Fakat bu deneyimin, varlığın bütün yapısını eksiksiz temsil ettiğini varsaymak zorunda değildir.

Kur'an'ın zamanla ilgili anlatıları bir fizik ders kitabı değildir. Buna rağmen insanın kendi ölçüsünü evrensel ölçü sanmaması, dünya hayatının süresini mutlaklaştırmaması ve bilgi sınırlarının farkında olması yönünde güçlü bir düşünce zemini oluşturur.

> *İnsan zamanı yaşar; fakat zamanın tamamını kuşatamaz.*

Bu nedenle zaman üzerine düşünmek, yalnızca 'kaç yıl geçti?' sorusu değildir. Aynı zamanda 'Ben gerçekliğin ne kadarını görebiliyorum?', 'Şimdi dediğim şey nedir?' ve 'Sınırlı bir ömür içinde yaptığım seçimlerin anlamı nedir?' sorularını da beraberinde getirir.

Ek: Konuşmada Geçen Başlıca Ayetler

Ayet / Bölüm	Zaman açısından tema
Asr 103:1-3	Zamanın değeri ve insanın kaybı.
İnsan 76:1	İnsanın anılan bir varlık olmadığı uzun zaman dönemi.
Casiye 45:24	Zamanı bağımsız yok edici güç gibi gören anlayışın aktarılması.
A'raf 7:34	Her toplum için belirlenmiş ecel/süre.
Bakara 2:189	Hilallerin vakit ölçüleri olması.
İsra 17:12	Gece-gündüz, yılların sayısı ve hesap.
Kehf 18:9-26	Ashab-ı Kehf ve uzun dış süre-kısa öznel süre.
Bakara 2:259	Yüz yıl sonra diriliş ve kısa süre algısı.
Hac 22:47	Bir gün ile bin yıllık insan hesabının karşılaştırılması.
Secde 32:5	Bin yıllık ölçü ifadesi.
Me'aric 70:4	Elli bin yıllık bir gün ifadesi.
Yunus 10:45	Dünya hayatının çok kısa algılanması.
Mü'minun 23:112-114	Dünyada kalınan sürenin kısa görülmesi.
Kadr 97:3	Bir gecenin bin aydan hayırlı oluşu.
İsra 17:1	Gece yolculuğu; zaman yolculuğu olarak tanımlanmaz.

Son not

Bu derleme, sohbetin ana fikirlerini daha okunabilir bir kitap düzenine dönüştürür. Ayetlerin ayrıntılı tefsiri için klasik ve çağdaş tefsir kaynaklarına ayrıca başvurulması uygun olur.